

AZ ŐZKÁROKRÓL — KÖZÖS FELELŐSSÉGÜNKRŐL

DR. MÁTRAI KATALIN

A MÉM Erdészeti Hivatal Vadászati és Igazgatási Osztálya 1986-ban megbízta a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Allattani és Vadbiológiai Intézet Vadbiológiai Osztályát az őz populációbiológiája és károsítása alföldi erdősítésekben c. témák vizsgálatával.

Az erdőgazdálkodás jövedelmezőségének, tartamosságának és fejlesztésének fontosságát több szakember hangsúlyozta az elmúlt években. Ennek elérése érdekében többek között folyamatosan korszerűsödik a csemetetermelés, bővül az ültetési hálózat és egyben csökken az elültetett anyag mennyisége és fafajválasztéka. A fejlődés ilyen irányát az eredményes erdőművelésre való törekvés kényszeríti ki a gazdasági szabályozókon keresztül.

A jelenlegi rendszerben a vadnak csak az erdősítésen kívül van helye. Eből következően elméletileg már az is vadkár, ha 100 ha-on csak egy növényevő van, de az az egy az ott lévő erdősítésben táplálkozik. Erre pedig — főleg télen — számítanunk kell. Bár télen a vadon élő kérődzők anyagcseréje 20—25%-kal lecsökken, mégis olyan viselkedési stratégiára van szükségük, amely a túléléshez szükséges táplálékot a lehető legtakarékosabb energiárfordítással biztosítja. A vadfajok között természetesen vannak különbségek, de a téli energiapazarlást az őz engedheti meg magának a legkevésbé. Kérődző vadjaink közül a legkisebb testű, ezért relatíve legnagyobb a testfelülete.

A létfenntartáshoz az őz igényli a legtöbb energiát.

Alföldi erdősítéseinkben a vadkár jelentős részét okozza az őz (1987-ben 22—67% minőségi kárt az Erdőrendezési Szolgálat adatai alapján), ez téli viselkedésével és a környezeti feltételekkel is összefüggésbe hozható.

Az őz téli mozgáskörzete kicsi, 10—25 ha. Nem véletlen tehát, hogy bármely területen (erdei és mezei élőhelyen) vizsgáljuk az őz téli táplálékát, a fafajösszetétel természetszerű változásán kívül zöme (60—100%) egy vagy két növényfajból áll. A táplálék domináns növényei minden esetben az elejtési hely közvetlen közelében lévő, legkönnyebben hozzáférhető és egyben a legnagyobb mennyiségben lévő növények (pl. erdei élőhelyen fenyő, tölgy, éger; mezei élőhelyen búza, cirok, kukorica), s ezek vagy önmagukban, vagy elhelyezkedésük miatt (nagy táblák) még búvóhelyet is biztosítanak.

Az erdősítések jól megfelelnek az előbbi feltételeknek. Ha pedig ezek elegetlenek és közelükben nincs megfelelő, a vadat elszívó táplálékforrás, akkor a vadkár törvényszerűen bekövetkezik (egységnyi területen az erdősítés melletti idősebb állomány laza cserjeszintje lényegesen kisebb mennyiségű és több mozgással elérhető táplálékot ad, mint az erdősítés).

Több síkvidéki erdészetet vizsgáltunk Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár és Győr-Sopron megyékben a vadkárok felmérése és minősítése céljából. A minősítést az „Erdei vadkárok és azok értékelése” (MÉM Erdészeti Hivatal 1987)

c. útmutató alapján végeztük a műszaki átvételek után. Erdőrészetenként 50—250 db, véletlenszerűen kiválasztott csemetét minősítettünk. Mértük a csemeték magasságát, vizsgáltuk az aszály, gomba-rovar, technológiai hiba (ültetési anyag mennyisége és minősége, ápolás) miatt károsított csemeték arányát. Az erdőterv alapján értékeltük a termőhelynek megfelelő fafajválasztással kapcsolatos adatokat. Információkat gyűjtöttünk a vadkár elleni védekezésről és a szóbanforgó területen működő vadásztársaság üzemterv szerinti gazdálkodásáról az üzemtervi revízió alapján.

Felmérésünk alapján megállapítottuk, hogy a termőhelynek megfelelő célállomány kiválasztásánál nemcsak a „Egyes termőhelytípusokon alkalmazható célállományok és azok várható növekedése” (MÉM Erdőrendezési Főosztály 1975 és Erdőrendezési Szolgálat 1986) c. kiadványban előírtakat vették figyelembe, hanem egyes termőhelyeken a helyi mikrodomborzati eltéréseket is. Az erdősítések ápoltsága, az ültetési anyag minősége és mennyisége megfelelt az előírásoknak („Főbb állományalkotó fafajok erdősítési hálózata és erdőnevelési modellje” 1975. MÉM Erdészeti és Faipari Főosztály).

A vadkárosított csemeték aránya 57 és 98⁰/₀ között változott (1. táblázat). Míg az összes károsított csemetéhez viszonyítva az oldalhajtságok csak kisebb mértékben károsodtak (max. 6⁰/₀), igen magas volt a többszörösen visszarágott, „torznövésű” csemeték aránya (min. 37⁰/₀). (A vadkárosítás mértékének az útmutató szerinti lineáris súlyozása nem tükrözheti reálisan azt az értékvesztést, ami a sérült, de „regenerálódott vezérhajtságú”, illetve a „torznövésű” és az „elhaló” csemeték között van.) A csemeték a hajtsrágás következtében „közepesen” vagy „gyengén” károsodtak az „erősen” károsított akác kivételével. Mindez összhangban volt a műszaki átvételek alapján számított átlagos vadkárral. A 16 vizsgált erdőrészletben 13 esetben őz, 3 esetben őz és szarvas okozta a vadkárt.

Az erdősítések azonban gyakorlatilag monokultúrák. A 11 tölgyes erdőrészlet közül megfelelő arányú (30⁰/₀) töltelékfajjal (kései megye) csak két (!) esetben találkozunk, annak ellenére, hogy egyes állományszerkezet kialakítását az „Erdőművelés” c. könyvben megfogalmazott irányelvek, illetve az „Egyes termőhelytípus változatokon alkalmazható célállományok és azok várható növekedése” c. kiadvány (MÉM Erdőrendezési Szolgálat, 1986) is alkalmazandó célként tűzi ki. A két kései megye egyes tölgyesben a kísérő fajta vadkár 42⁰/₀ volt. A kései megye tehát érzékelhetően fontos vadkárcsökkentő fafajnak bizonyult.

A jelentős hosszban kiépített kerítések néhány erdőrészletben nem voltak alkalmasak a vadkár elhárítására. A kerítéstervezők nem vették figyelembe a vad — rendszerint megszokott útvonalon történő — váltását, amit egy több km hosszban húzódó kerítés csak folyamatos karbantartás esetén képes (?) megakadályozni. (Nem is beszélve arról az eretnek gondolatról, amelynek alapján még nyugati autópálya-tervezők is eleve úgy tervezik az autópályát, hogy szabad átjárást biztosítanak a vadnak a pálya alatt.)

A vadgazdálkodók ugyanezekben a területeken elsősorban az apróvad számára természetek növényeket a vadföldeken. A vadászati üzemtervi periódus alatt (1980—85) az átlagos évi lelövési előírás 67⁰/₀-át teljesítették. Különösen feltűnő a suták és gidák évek óta tartó kímélése (1986-ban pl. minden egyes elejtett bakra 0,8 suta és gida jutott). Ennek egyértelmű következménye az állomány túlszaporodása. A megnövekedett állomány részben fokozott terhet ró táplálékot adó környezetére, részben a fölösleges számban visszamaradó suták megnövelik a fiatal korosztályok létszámát. Amennyiben a környezet eltartó képességét meghaladja a megnövekedett létszám, akkor

Alföldi erdősítések állapotfelvétele 1987-ben

Fafaj	Tölgy		Akác		Nemes nyár		Hazai nyár		Fehérfűz		Kései meggy		Magas kóris		Erdei fenyő	
	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%
Vizsgált csemete	996	100	87	100	299	100	175	100	116	100	67	100	4		52	100
Ép	86	9			27	9	62	35	2	2	39	58				
Aszálykár	58	6	22	25	56	19	2	1							6	11
Gombakár					4	1										
Technológiai hiba	3						11	6								
Vadkárosított csemete*	849	85	65	75	212	71	100	57	114	98	28	42			46	89
— vezérhaj-tás ép, oldalhaj-táson elenyé-sző kár	22	3			2	1	1	1	1	1	17	61			3	6
— vezérhaj-tás ép, oldalhaj-táson jelen-tős kár	20	2			2	1	1	1	1	1					23	50
— vezérhaj-tás sérült, de regene-rülődött	348	41			26	12	22	22	48	42	7	25				
— torznövé-sű	434	51	39	60	161	76	73	73	63	55	4	14			17	37
— elhaló	25	3	26	40	21	10	3	3	1	1					3	7
— kéreghán-tás**					66	22	14	8	104	90						
gyenge					18	27	6	43	19	18						
közepes					26	39	5	36	58	56						
jelentős					16	24	2	14	23	22						
erős					6	9	1	7	4	4						

* A vadkárosított csemeték arányának részletezésénél (kéreg kivételével) viszonyítás az összes vadkárosított csemetéhez.

** A kéreghárosított csemeték arányának részletezésénél viszonyítás az összes kéreghárosított csemetéhez.

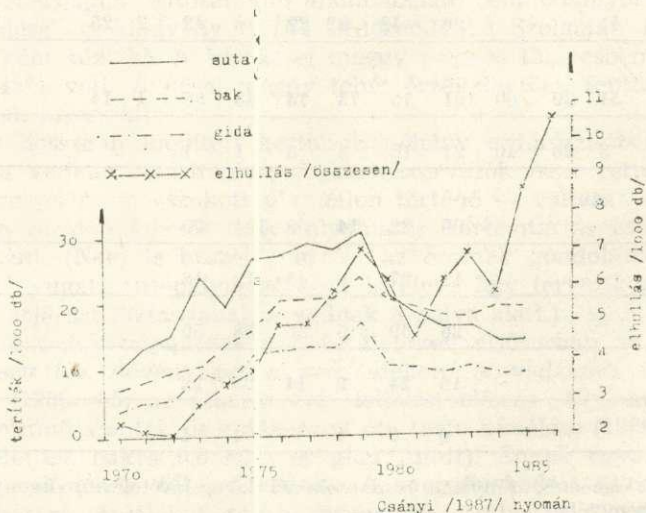
Fafaj	Tölgy	Akác	N. nyár	H. nyár	Fűz	K. meggy	M. kőris	E. fenyő
Hajtásrágás súlyozott átlag minősége	3,3 közepe- sen káro- sított	4,4 erősen károsított	3,6 közepe- sen káro- sított	2,7 gyengén károsított	3,5 közepe- sen káro- sított	1,4 alig káro- sított	—	2,5 gyengén károsított
Kéregkár sú- lyozott átlagminősége	—	—	1,5 gyengén károsított	1,1 gyengén károsított	2,9 közepesen károsított	—	—	—

	Tölgy	Akác	Nyárasok és fűzesek
Átlagos vadkár a műszaki átvételi jkv-ek alapján (%)	<i>n</i> 11	1	4
	<i>x</i> 53,6	35	36,3
	\pm SE 15,8	—	16,5

a fiatalok nem találnak életteret és a kialakuló stresszhatás miatt megnő a természetes elhullások aránya. Ennek az országos jelenségnek vagyunk tanúi 1980 óta (1. ábra).

Az élettér csökkenését még a jelenlegivel azonos, vagy akár alacsonyabb vadsűrűség mellett is okozhatja a relatív táplálékhiány. Ez akkor fordulhat elő, ha a *látzólag bőséges* táplálékforrás nem elégíti ki az eltérő táplálkozás-biológiai sajátosságokkal rendelkező növényevők igényét (pl. a gímszarvas az egyszikűeket sokkal jobban képes hasznosítani, mint az őz), de ugyancsak okozhatja a hirtelen kultúraváltás, vagy az állandó zaklatás is.

Sokan megfoghatatlan (azaz mérhetetlen) jellemzőnek tartják az eltartó képességet, amit azonban a környezet állapota (pl. a vadkár) és/vagy a vadállomány mérhető tulajdonságai (pl. test- és agancstömeg, sűrűség, magzat-

A bak-, suta- és gidateríték (országos), valamint az elhullások (VT) alakulása 1970–1986 között

szám csökkenése, téli elégtelen vesezsír-index, elhullások növekedése) egyértelműen jeleznek. Mindezek ismeretében

a gyakorlat számára az eltartóképességnek nincs jelentősége, azt kell eldönteni, hogy az erdőgazdálkodónál jelentkező kár elviselhető-e, illetve a vadgazdálkodónak egészséges, jó kondíciójú vadja van-e.

Vizsgálatunk azt jelzi, hogy a jelenlegi helyzet az előbbieknél nem felel meg, ami mindkét fél részéről erőteljes beavatkozást követel. Teljesen egyetértek Rada (1988) azon megállapításával, miszerint „Itt sem engedhető meg a kölcsönös egymásramutogatás, a felelősség áthárítása egyik oldalról sem”. Az erdészeknek az idevonatkozó szakmai irányelveknek megfelelően egyes erdőket kell létrehozniuk. A vadászoknak folyamatosan figyelemmel kell kísérniük vadállományukat néhány alapparaméter rendszeres felvezetésével és értékelésével.

Mindkét fél érdekeinek összehangolásában az erdőfelügyeletnek döntő szerepe van. Ugyanakkor szükséges a vaddal és környezetével foglalkozók együtt gondolkodása, közös munkája és közös felelőssége. Egyben kívánatos a szakmai színvonal emelése is.

Kézirat érkezett: 1988. május.

REGÉ A CSODASZARVASRÓL

Bizony, messze már az idő, mikor *Hunor*, s *Magor* napokon át üldözte a rengetegben az áhitott vadász zsákmányt! Késői — és bizonytalannal nem vérszerinti — utódjuk vágyálmai bikáját ma gyakran két értekezlet közötti tea-szünetben lövi meg egy terepjáró letekert ablakán keresztül.

Az utóbbi kétségtelenül modernebb, biztosabb eredményt ígérő módszer, csak a *Széchenyi Zsigmond* által oly nagyra tartott „erdőzúgás”-t pótolja nehezen a hegyre kaptató UAZ benzingözös prüszkölése. Ám, ami fontos: gyorsabb, az idő pénz és mindkevesebb a — lövéshez jutó — vadászaink között a „Széchenyi”, aki vadúzás mellett erdőzúgásra is vágyik. Kis számú hírmondók pedig egyre féltőbb aggodalommal tekintenek az erdőre, tudván: ha nem változik semmi, rövidesen „nem lesz ami zúgjon”. Ahhoz, hogy *Herr X*, vagy *Z Elvtárs* röpke fél délutános cserkelése során még válogathasson is, szarvas kell ám, nem is kevés!

A nem kevés szarvas pedig eszik, sokat eszik, az erdőt eszi, hovatovább megeszi.

Köztudott dolog, hogy országos viszonylatban a bankjegyhamisítás után a vadgazdálkodási ágazat büszkélkedhet a legjobb valutakitermelési mutatóval. Amúgy laikusként érdeklődéssel tanulmányoznám az ezt alátámasztó közgazdasági számításokat! Leginkább az a fejezet érdekelne, amely azzal foglalkozik: mennyibe kerül a Társadalomnak — szándékosan nem „állam”-ot írtam — egy golyóérett szarvasbika „megtermelése”.